

DEAŞ SONRASI MUSUL İÇ VE BÖLGESEL DİNAMİKLER

OTHMAN ALİ

DEAŞ SONRASI MUSUL İÇ VE BÖLGESEL DİNAMİKLER

OTHMAN ALİ

COPYRIGHT © 2017

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımını yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Uygulama: Hasan Suat Olgun
Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüp İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No: 19 Cairo EGYPT
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
MUSUL OPERASYONUNUN KARMAŞIK YAPISI	8
DEAŞ SONRASI MUSUL İÇİN OLASI SENARYOLAR	11
BÖLGESEL BELİRLEYİCİLER	16
POLİTİKA ÖNERİLERİ	19

YAZAR HAKKINDA

Othman Ali

Irak Erbil'deki Salahaddin Üniversitesi'nde Modern Kürt Tarihi öğretim üyesidir. Lisans derecesini Guelph Üniversitesi, lisansüstü derecesini de Toronto Üniversitesi'nden almıştır. İleri seviyede İngilizce, Arapça, Türkçe ve Kürtçe bilmekle birlikte Fransızca, Farsça ve Osmanlıca metinleri okuyabilmektedir. Dr. Ali şu anda Sakarya Üniversitesi Orta Doğu Enstitüsü'nde araştırma görevlisidir.

ÖZET

Musul operasyonu Irak ve Ortadoğu'da ciddi sonuçlar doğuracaktır. Bu makalede Irak ve Ortadoğu'da DEAŞ sonrası ortaya çıkabilecek muhtemel senaryolar irdelenmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) operasyonun planlanma ve uygulanma safhasında oynadığı rol aşikar. Ancak biz Musul operasyonunun İran ve onun Iraklı Şii müttefiklerinin çıkarlarına hizmet edecek şekilde başlatıldığını ileri sürüyoruz.

Makale Irak hükümetinin DEAŞ öncesi dönemde Musul'un Sünni Araplarını güçlendirecek bir formül bulmaktan kasten kaçındığını ve söz konusu örgütün 2014 yılında bölgeyi ele geçirmesinin öncesinde hüküm süren rejimi yeniden tesis etmek niyetinde olduğunu ortaya koyacaktır. Büyük ihtimal merkezi hükümet ile Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) arasında eyaletin kuzey ve doğusundaki ihtilafı bölgelerin kontrolüne ilişkin yeni ve fakat ciddi cepheleşme görülecektir. Dahası Musul'da ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerinin bulunmaması durumunda Şii ağırlıklı Bağdat yönetimi Musul'daki Sünnileri güçsüzleştirmeye çalışacaktır. Bu durum Sünnilerin DEAŞ benzeri radikal görüşlere daha açık hale gelmesine ya da benzeri bir örgütlenmeye gitmesine yol açacaktır.

Son olarak Türkiye de sınırının hemen ötesindeki Musul'da ciddi olaylar yaşanmasına kayıtsız kalamaz. Dolayısıyla Türkiye'nin ABD ve IKBY ile eş güdümlü olarak DEAŞ sonrası dönemde Musul'da istikrarsızlığın artmasını engelleyecek bazı adımlar atması gerekmektedir.

Bu analizde Irak ve Ortadoğu'da DEAŞ sonrası ortaya çıkabilecek muhtemel senaryolar irdelenmektedir.

GİRİŞ

Musul'da düzenlenen operasyonlar kapsamındaki gelişmelerin hem Musul hem de Irak'ın geleceği için mühim sonuçlar doğurması muhtemeldir. Bu çalışmada İran'ın Irak'taki çeşitli grupları –özellikle de eski Irak Başbakanı Nuri Maliki'nin destekçilerini– Musul'un DEAŞ öncesindeki yönetimini yeniden yapılandırma amacıyla kullanabileceği savı tartışılacaktır. Bu durum İran'a, Ortadoğu'daki Şii Hilali projesini gerçekleştirme doğrultusunda Suriye'ye uzanan güvenli bir kara erişimi sağlayacaktır. Ne var ki bu plan er ya da geç IKBY'nin Musul'un Kürt nüfusunun ağırlıklı olduğu bölgelerindeki yeni kazanılmış topraklarda kontrolünü sürdürme isteği ile çatışacaktır. İran'ın Musul'daki politikası aynı zamanda Sünni Musullu Arapların ildeki özerklik planıyla, özellikle de Usame Nuceyfi'nin başını çektiği Mutahidun blokunun planıyla çelişmektedir. Bu çalışmada ayrıca DEAŞ sonrası dönemde Musul'da ABD'nin başını çektiği koalisyonun askeri varlığı bulunmadığı sürece, çeşitli silahlı grupların birbiriyle ters düşen gündemlerinin kaçınılmaz olarak çatışmalara sebep olacağı ve bu çatışmaların hem ulusal hem de bölgesel anlamda ciddi çözümler getireceği vurgulanacaktır. Son olarak DEAŞ sonrası dönemde Musul yönetimiyle alakalı birtakım politika önerilerine değinilecektir.

DEAŞ'ın Irak'ın ikinci büyük şehri üzerindeki askeri kontrolü kaçınılmaz olarak sonlandığında Batı ve Ortadoğu'daki siyasi gözlemciler ve karar mercileri DEAŞ sonrası döneme ilişkin endişelerini dile getirmişlerdir. Irak tarihindeki bir sonraki sayfanın belirsizliklerle dolu olacağına dair yaygın bir kanı hüküm sürmekle birlikte ülkenin ümit vermeyen bir geleceğe doğru evrildiği düşünülmektedir. Katılımcı tarafların birbiriyle çelişen gündemlerinin de DEAŞ sonrası döneme ait bazı belirsizliklerde nispeten payı bulunmaktadır. Musul'un DEAŞ'tan temizlenmesinin ardından meydana gelmesi muhtemel birkaç senaryo bulunmaktadır: Birincisi 2014 öncesi yönetiminin yeniden kurulması, ikincisi Musul'un valilikten bölgeye dönüştürülmesi, üçüncüsü de Musul yönetiminin mezhepsel ve etnik gruplar arasında bölünmesi ve Peşmerge güçleri tarafından kontrol edilen Kürt bölgelerinin IKBY'ye resmi olarak katılması.

MUSUL OPERASYONUNUN KARMAŞIK YAPISI

Irak'taki diğer bölgelerin aksine Musul'da gerçekleşen operasyonun bölgedeki ulusal, bölgesel ve uluslararası aktörlerin büyük çıkarları nedeniyle karmaşık bir yapısı bulunmaktadır. ABD liderliğindeki uluslararası koalisyon Musul operasyonunu planlayan ve uygulayan asıl aktör gibi görünse de Washington, Bağdat hükümetini ve Irak Başbakanı Haydar İbadi'yi operasyonun sorumlusu olarak sunmaya çalışmaktadır.

Musul operasyonu bu karmaşık yapısı ve mücadeleye katılan çeşitli grupların farklı hedef ve çıkarları nedeniyle birkaç kez ertelenmiştir. Asıl engel ise DEAŞ sonrası Musul'da oluşturulacak yönetimin geleceği üzerindeki farklı fikirler olmuştur. IKBY lideri Mesud Barzani operasyonun başlamasından önce bu çerçevede siyasi bir anlaşma imzalamanın önemini vurgu-

larken, İbadi ve diğer Şii liderler bu meseleyi tartışmayı DEAŞ'ın yenilgisinden sonraki döneme bırakmayı tercih etmişlerdir.¹ Haşdi Şabi'nin operasyona katılımı meselesi ise durumu daha da karmaşık bir hale getirmiştir.² ABD ve Şii olmayan gruplar Haşdi Şabi'yi Musul operasyonuna dahil etmek istemezken, İran ve Iraklı Şii gruplar bu örgütün katılımı konusunda ısrarcı olmuşlardır. Yakından incelenmesi gereken bir diğer tartışmalı nokta ise Peşmerge güçlerinin hangi koşullar altında mücadeleye müdahil olacağıdır.

Londra merkezli düşünce kuruluşu Al Rawabit'e yakın bazı kaynaklara göre Musul operasyonu hazırlıkları kapsamında 24 Eylül 2016 tarihinde New York'ta düzenlenen BM Genel Kurulu toplantısına katılmakta olan ABD Başkanı Barack Obama, İbadi önderliğindeki üst düzey bir Iraklı heyetle bir araya geldi. Obama bu görüşmede Irak hükümeti Şii milisleri mücadeleye dahil etmediği sürece ve Musul'daki Sünni Arapların Maliki yönetimindeki gibi bir ayrımcılığa tekrar tabi tutulmalarını koşuluyla operasyona tam destek vereceğini ifade etmiştir.

1. Patrick Cockburn, "If You Want to Know What will Happen to Mosul after Isis is Pushed Out, Look Back to the Fall of Saddam Hussein", *Independent*, 28 Ekim 2016.

2. Haşdi Şabi 60-90 bin kişiyi dönüşümlü olarak silah altında tutmaktadır. Haşdi Şabi kavramı devlet tarafından değil Irak'ın en etkili Şii lideri olan Ayetullah Ali Sistani'nin Haziran 2014 tarihinde verdiği sözde cihad fetvası ile harekete geçirilmiştir. Eski Bedir Örgütü komutanı ve daha çok Mehdi Mühendis takma adıyla bilinen Cemal Cafer Muhammed, Haşdi Şabi Komitesi'ni yönetmektedir. Mühendis, Irak'ın geleceğini şekillendirmede etkisi giderek artan Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleyman'ın sağ koludur. Şii grupların birçoğu Irak'ın önde gelen Şii liderlerinden Ayetullah Ali Sistani'nin silahlanma çağrısına uymuştur. Ancak Haşdi Şabi'nin görevlendirilmesi kararında İran'ın dini lideri Ayetullah Ali Hamaney'in de önemli bir rolü vardır. (Bkz. Renad Mansour, "From Militia to State Force: The Transformation of Al-Hasd Al-Shaabi", Carnegie Endowment, 16 Kasım 2016, <http://carnegie-mec.org/diwan/61986>, (Erişim tarihi: 23 Aralık 2016); "Hashd al-Shaabi/Hashd Shaabi-Popular Mobilisation Units/People's Mobilization Forces", Global Security, <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/hashd-al-shaabi.htm>, (Erişim tarihi: 23 Aralık 2016); "A New Controversial Actor in...", Ortadoğu Stratejik, <https://www.facebook.com/permalink.php?id=159421377454757>, (Erişim tarihi: 23 Aralık 2016); Bilgay Duman, *A New Controversial Actor in Post-ISIS Iraq: Al-Hashd Al-Shaabi*, (ORSAM Report, Ankara: 2015)).

İranlı karar vericiler bu görüşme ve Obama'nın şartlarından haberdar olmaz kartlarını İbadi'ye karşı oynamaya başladılar. Maliki; İbadi, Kürtler ve Sünni Araplar üzerinde baskı oluşturmak amacıyla Islah blokunu kurdu. Bununla birlikte İran destekli milisler Musul operasyonuna ABD'nin dahil olmasına karşı çeşitli tehditlerde bulundular. Asaib-i ehl-i Hak hareketinin lideri Kais Khazali ve Saraya es-Selam milislerinin lideri Mukteda Sadr, Irak'taki ABD birliklerinin meşru hedefleri olduğunu belirtmişlerdir.³ Bedir (Badr) Örgütü lideri Hadi Amiri de dahil olmak üzere çeşitli milis komutanları, Musul operasyonuna Haşdi Şabi'nin katılımına yönelik olarak İbadi ve ABD'nin görüşlerine açıkça meydan okuyan bildirimler yayımlamışlardır.⁴

2016 yılının Ağustos, Eylül ve Ekim ayları boyunca ABD Musul'a yönelik hareketin detaylarını geliştirme ve söz konusu farklılıklar arasında bir uzlaşma sağlama amacıyla çeşitli gruplar arasında yoğun bir mekik diplomasisi yürütmüştür. Koalisyon yetkilileri bu bağlamda Bağdat ve Erbil'e sık sık ziyaretler gerçekleştirmişlerdir. Bu ziyaretçiler arasında ABD Savunma Bakanı Ashton Carter, İngiliz Savunma Bakanı Michael Fallon ve Kanada Savunma Bakanı Harjit Singh Sajjan da bulunmaktadır.⁵ Irak Meclisi Güvenlik ve Savunma Komitesi Başkanı Hakim Zamili, İbadi ve diğer Şii liderlerin Peşmergele mücadele esnasında ele geçirebilecekleri topraklardan çekilmeme ihtimali karşısında endişelendiklerine değinmiştir. Uzun soluklu ve zorlu bir müzakere süreci ve sıkı bir pazarlığın ardından bazı uzlaşmalar sağlanmıştır. Barzani, Pentagon ile 12 Temmuz 2016 tarihinde mücadele esnasında

3. العراق: مقتدى الصدر يهدد بضرع الجنود الاجانب العاملين في القيادة. العامري يؤكد مجددا: قطعاً سنشارك في تحرير موصل. Al Uoum Al-Sabaa, 18 Temmuz 2016.

4. Shafaqnews, 2 Ağustos 2016.

5. العراق: "مكتب العبادي يؤكد مشاركة الحشد الشعبي في معركة الموصل". 9 Temmuz 2016.

5. Dan Lamothe, "The 'Biggest Strategic Concern' About Mosul? Putting it Back Together after ISIS Loses", *Washington Post*, 20 Temmuz 2016.

kontrol altında tutulacak topraklardan Peşmergelerin çekilmesini garantileyen bir mutabakat anlaşması imzalamıştır.⁶

Musul Vilayet Konseyi'nin talep ettiği üzere Haşdi Şabi'nin operasyona katılmaması karara bağlanmıştır. Dolayısıyla DEAŞ sonrası dönemde Musul, federal polis (Shurta-al-ittihadya) ve anti-terörizm kuvvetleri (Qawat Mukafahat al-Irhab) tarafından özgürleştirilecektir.⁷ Her iki kuvvet de Şii güvenlik unsuru olmakla birlikte üyelerinin birçoğu İran'da eğitim almış eski Şii milislerden oluşmaktadır.⁸ Eski Musul Valisi Esil Nuceyfi'nin komutanlığındaki Haşdi Vatanî güçlerine Musul'un özgürleştirilmesi sonrası şehirde liderliği elinde bulundurma görevi verilmiştir.⁹ Perde arkasında ise ABD Genelkurmay Başkanı Joseph Dunford da dahil olmak üzere bazı Amerikalı yetkililer Barzani ve merkezi yönetim arasında uzlaşma sağlamaya katkıda bulunmuşlardır.

Bu uzlaşma Peşmerge güçlerinin Irak ordusunun saldırısına destek olmak üzere savaşa dahil olmasını da içermektedir. 30 Temmuz 2016'da ABD askeri yetkilileriyle görüşen Barzani şunları söylemiştir: "Peşmerge güçleri olmadan Musul'u özgürleştirmek mümkün değildir." Barzani ayrıca Peşmergelerin operasyonda yer alacağını ancak Musul'a girmeyeceklerini de eklemiştir. 13 Ağustos 2016 tarihinde ise Barzani yoğun bir mekik diplomasisi içinde bulunan DEAŞ karşıtı koalisyonun bazı önemli isimleriyle bir araya gelmiş-

tir. Bu bağlamda Barzani, ABD Başkanı Barack Obama'nın DEAŞ'la Mücadele Özel Temsilcisi Brett McGurk ve Irak Ulusal Güvenlik Danışmanı Falih Fayad ile bir araya gelmiştir. IKBY'nin Peşmerge güçleri sözcüsü Cabbar Yaver'e göre Kürtlerin savaşa 50 bin Peşmerge ile katılmasına karar verilmiştir.¹⁰

Gerçekte ise Kürtler savaşa için yalnızca 10 bin Peşmerge sağlamıştır. Hem Kürt hem de Şii liderler şimdiye kadar yapılan düzenlemeleri farklı okudukları için ilişkilerine güvensizlik hakim olmuştur. 25 Ağustos tarihine kadar İbadi ve Kürt liderler arasında sert rüzgarlar esmiştir. İbadi, Peşmergelerin DEAŞ'tan aldıkları tüm tartışmalı bölgelerden çekilmek zorunda oldukları konusunda ısrar ederken Bedir Örgütü'nün askeri komutanı Kerim Nuri, Rudaw'a şunları söylemiştir: "Kürtler Musul'un herhangi bir bölümünü almayı akıllarından bile geçirmemeliler. Musul topraklarına dokunmak ateşle oynamak kadar tehlikelidir."¹¹ Bu açıklama IKBY yetkililerini rahatsız etmiştir. Kürdistan Yurtseverler Birliği üyesi ve askeri komutan Shaikh Jafar bu gelişme üzerine şu sözleri sarf etmiştir: "Peşmerge kanıyla özgürleştirilmiş toprakların hiçbirinden çekilmeyeceğiz. İbadi kuvvetleri özgürleşmiş topraklarımıza ancak cesetlerimizi çiğneyerek ayak basabilir."¹² Bu ve benzeri anlaşmazlıkların savaşa sırasında ve sonrasında Şii kuvvetler ve Kürtler arasında ortaya çıkabilecek çatışma ihtimalini güçlendirebilir.

Musul halkının ne istediği dikkate alınmaksızın Şii gruplar, Musul'daki DEAŞ öncesi yönetimin yeniden oluşturulmasını sağlamak için Meclisteki salt çoğunluklarını kullanmışlardır.

6. "الزامي يوضح سبب رفض العبادي لتقدم البيشمه ركة في الموصل", NRT TV, 21 Ağustos 2016; "US-KRG Military Deal 'Unconstitutional' Claim Baghdad MPs", Rudaw, 18 Temmuz 2016.

7. Ali Kurdistani, "Why Sunnis Don't Want Shiite Militia in the Mosul Offensive", Rudaw, 1 Temmuz 2016.

8. Chiyuki Aoi, *Legitimacy and the Use of Armed Force: Stability Missions in the Post-Cold Era*, (Routledge, New York: 2011), s. 127-28.

9. DEAŞ'ın yenilgisinin ardından şehre giren tek güç Haşdi Vatanî olacaktır. Bu konsey İran yanlısı Haşdi Şabi militanlarının şehre girmesine izin vermeyen kararı onaylamıştır. Haşdi Şabi'nin DEAŞ'tan geri alınan ve Sünni nüfusun ağırlıkta olduğu bölgelerde mezhep temizliğine kalkışmasından endişe edilmektedir. Musul merkezli Mutahidun Meclis bloku son dönemde çeşitli etnik ve dini gruplara otonomi sağlayacak adem-i merkezîyetçi federal bir Musul bölgesinin oluşturulmasını desteklemektedir. Bkz. Kurdistani, "Why Sunnis don't Want Shiite Militia in the Mosul Offensive".

10. Mohammed A. Salih, "Baghdad-Erbil Bickering Overshadows Mosul Battle", Al Monitor, 28 Temmuz 2016.

11. Othman Ali, "Mosul Operation and Obama's Nightmare", ORSAM, 24 Ekim 2016, www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/4927?c=turkmen%7Cturkish, (Erişim tarihi: 23 Ekim 2016).

12. قیادی کوردی : البیشمركة لن تتسحب من اراضي حوزتها بالد , Kurdistan 24, 22 Ağustos 2016.

DEAŞ SONRASI MUSUL İÇİN OLASI SENARYOLAR

DEAŞ Öncesi Yönetiminin Yeniden Kabul Ettirilmesi

İbadi ve merkezi yönetimin uygulamaya çalışacağı olası senaryolardan biri DEAŞ kontrolünden önce Musul'da mevcut olana benzer bir sistemi uygulamaktır. Buna göre Musul Şiiilerin egemen olduğu devlet aygıtıyla işleyen bir valilik olarak kalacaktır. Bu senaryonun ana hatlarına göre Musul'u yöneten ve halkı hükümete yabancılaştıran dolayısıyla DEAŞ'ın şehrin kontrolünü ele geçirmesini kolaylaştıran Şii hakimiyetindeki yönetimin tekrar kurulması söz konusu olabilir.

Şii kontrolündeki devlet şehirdeki Sünni nüfusun çoğunluğuna günlük yaşamlarını baltalayan ve kötü muameleyi içeren acımasız politikalar uygulamıştır. Bunların başında Baasçı Saddam Hüseyin yönetimine üye olma gibi çeşitli ithamlarla vatandaşların rastgele tutuklanması gelmektedir. Saddam'ın ordusu ve güvenlik personelinin yüzde 36'sının Musul kaynaklı olması dikkat çekici bir unsurdur. Bu dönem boyunca devlet dairelerinde yolsuzluk ve zimmete para geçirme faaliyetlerine yaygın olarak rastlanmıştır, Musul'un önde gelenleri ve tüccarları tarafından çeşitli bahanelerle para sızdırma olayları meydana gelmiştir.¹³ Musul'da bulunan Şii hakimiyetindeki ordu ve güvenlik birimleri ve federal polisin mezhepsel ayrılıkları tetiklediği ve Sünni sembollere karşı aşağılayıcı bir dil kullandıkları halk tarafından bilinen bir gerçek olagelmiştir.

Bu senaryo beklendiği üzere merkezi yönetime sadık unsurlar ile Arap, Türkmen ya da Kürt kökenli Musul halkı ve İKBY arasında önemli anlaşmazlıklara sebebiyet verecektir. Hem Mutahidun Sünni bloku lideri Usume Nuceyfi hem de Musul Vilayet Konseyi şimdiden böyle bir senaryoyu kabul etmeyeceklerini açıkça belirtmişlerdir.

13. Dylan O'Driscoll, "The Future of Mosul Before, During, and after the Liberation", Middle East Research Institute, (Eylül 2016).

Musul'daki koalisyon güçleri birlik komutanı ABD'li David Petraeus Şii milislere şehrin yönetimiyle ilgili herhangi bir görev verilmemesi gerektiğinin altını çizmektedir. Petraeus, Musul'un çeşitli dini ve etnik gruplarına bir dereceye kadar özerklik sağlayabilmek amacıyla şehir için kapsamlı ve adem-i merkezîyetçi bir yönetim modeli önermiştir.¹⁴ Genel olarak Haşdi Şabi'ye alınan bazı Şii kökenli Türkmen grupları 2014 öncesinde Musul'da var olan Şii kontrollü yönetimi yeniden oluşturma konusunda merkezi yönetimi destekleyebilir. Ancak Musul nüfusunun yalnızca küçük bir bölümünce desteklenen ve Telafer ile sınırlı kalan bu istek şehrin büyük çoğunluğunun hisleriyle ters düşmektedir. Haşdi Şabi ve Kanun Devleti blokundaki Maliki grubu Hıristiyan, Yezidi ve Şabak gibi dini azınlık grupları arasında insanları bünyesine katmıştır. Bu grupların Irak ordusu ve Haşdi Şabi'den destek almadıkları sürece şehrin geleceğini belirleyecek güce sahip olmaları mümkün görünmemektedir. Ancak İbadi yönetimi Bağdat'taki İran yanlı çevreler tarafından, DEAŞ karşıtı koalisyonu memnun etmek için merkezi yönetimin doğrudan idaresini yeniden oluşturmaya yönelik çaba sarf etmeye zorlanacaktır.

Musul'da bulunan Şii hakimiyetindeki ordu ve güvenlik birimleri ile federal polisin mezhepsel ayrılıkları tetiklediği ve Sünni sembollere karşı aşağılayıcı bir dil kullandıkları halk tarafından bilinen bir gerçek olagelmiştir.

Musul'da eski Maliki rejimini yeniden kurmada karşılaşılabilecek engeller Başika'da Peşmerge güçleri ve Türkiye'nin askeri varlığı ile Türkiye'nin Sünni Haşdi Vatani aracılığıyla sahip

14. "US Ex-Spy Chief Urges US Influence in Running Mosul in Post-DAESH Era", WN, 22 Temmuz 2016, https://wn.com/us_ex_spy_chief_urgues_us_influence_in_running_mosul_in_post_daesh_era, (Erişim tarihi: 23 Aralık 2016).

olduğu nüfuzdur. Bağdat yönetimi Peşmergelelerin etki alanını Musul'un kuzey ve doğudaki dış mahalleleriyle sınırlandırmayı başarmıştır. İki taraf da Peşmergelerin şehre girmemesini öngören plan üzerinde anlaşmışlardır. Küçük ölçekli olmaları ve ağır silahlar bulundurmamaları nedeniyle Haşdi Vatani'nin şehirdeki varlığı önem teşkil etmeyecektir. Dolayısıyla DEAŞ sonrası dönemde Musul, federal polis ve anti-terörizm kuvvetleri tarafından kontrol edilip gözetilecektir. Her iki kuvvet de esas olarak Şii güvenlik personelinden oluşmaktadır ve üyelerinin birçoğu İran'da eğitim almış eski Şii milislerdir. Yalnızca ABD askeri ve güvenlik yetkilileri İbadi'yi eski Maliki rejimini yeniden dayatmaktan vazgeçirebilir.

Merkezdeki güçlerini sağlama alan Şii gruplar, Sünnilerden gelen her bölge oluşturma teşebbüsünü Irak'ı bölmeye yönelik ayrılıkçı ve yabancı teşvikli girişimler olarak görmektedir.

Musul "Bölge"sinin Tesisi

Şehrin statüsünü "valilik"ten "bölge"ye değiştirmeyi gerektiren bu seçenek, elverişlilik sorunlarının yanı sıra bazı yasal ve politik zorluklar içermektedir. 9 Eylül 2016'da eski Musul Valisi ve Haşdi Vatani güçlerinin Komutanı Esil Nuceyfi, farklı dini ve etnik grupların ihtiyaçlarını gidermeye yönelik olarak sekiz il ve güçlü bir adem-i merkezîyetçi yapıyı içeren Musul bölgesinin oluşturulması çağrısında bulunmuştur. Ayrıca Musul'un valilikten bölgeye dönüştürülmesini destekleyen, hem ABD hem de IKBY ile yakın bağları bulunan nüfuzlu aşiret reisleri de bulunmaktadır.¹⁵

¹⁵ بیعون "جلد" الموصل قبل استعادتها - أمين قمرية - النهار. www.annahar.com/.../476979-...-جلد-الموصل-قبل-الاستعادة

İran yanlısı İslah bloku ise Mecliste-ki çoğunluğundan faydalanarak 26 Eylül'de Musul'daki 2014 öncesi rejimin DEAŞ'ın temizlenmesinden sonra yeniden kurulmasını öngören bir yasa tasarısı geçirmiştir. Tasarı Musul'da 2014 öncesinde geçerli olan sınırlar ve rejimin bozulmadan kalmasını içermektedir. Böylece Musul'daki Sünni Arapların illerini "valilik"ten "bölge"ye dönüştürmesi ve bu yolla güçlenmesi peşinen engellenmiştir. Irak Anayasası'na göre bölgeler yönetim, hukuk ve güvenlik hususlarında valiliklerden daha fazla yetkiye sahiptir.¹⁶ Dolayısıyla İbadi ikinci sözünü -New York'ta Obama'ya verdiği sözü- tutmayı başaramamıştır.

Merkezi yönetimin DEAŞ'a karşı devam eden savaştan Musul'da hatırı sayılır bir askeri ve siyasi güç ile galip çıkacağı beklenmektedir. Geçmişten yola çıkacak olursak bu rejimin Irak Anayasası'nın ruhuna ters düşen merkezîyetçi bir eğiliminin olduğunu söyleyebiliriz. Anayasa adem-i merkezîyetçilik ve federalizme dayanmaktadır. Merkezdeki güçlerini sağlama alan Şii gruplar, Sünnilerden gelen her bölge oluşturma teşebbüsünü Irak'ı bölmeye yönelik ayrılıkçı ve yabancı teşvikli girişimler olarak görmektedir. Maliki döneminde (2006-2014), 2011 yılında merkezi yönetim Sünni Arap illeri olan Diyala ve Selahaddin'in bölge oluşturma yönündeki resmi

¹⁶ Anayasanın birincil amacı ülkeyi birleştirmektir. Ancak güncel Irak Anayasası'nın birleştirmekten ziyade ayırıcı bir rol oynadığı açıkça görülmektedir. Buna rağmen bu Anayasa'nın ilk maddesinde şu ifade yer alır: "Irak Cumhuriyeti federal, bağımsız ve tam bağımsız bir devlettir. Hükümet sistemi cumhuriyetçi, temsilci, parlamenter ve demokratiktir. Bu anayasa Irak'ın birliğinin garantörüdür." Pratikte ise 119. maddedeki şu ifade ilk maddeyle çelişir: "Bir ya da daha fazla sayıda valilik, belirtilen iki yöntemden birini takip ederek referandumla bölge oluşturma hakkına sahiptir. Birinci yöntem, bölge oluşturmak isteyen vilayet meclislerinden her birinin üyelerinin üçte birinin talebini, ikinci yöntem ise bölge oluşturmak isteyen vilayetlerdeki seçmenlerin onda birinin talebini gerektirmektedir." Ülkedeki en yüksek yasama organı olan Irak Parlamentosu, bölge oluşturmak isteyen valiliğin parlamentoya talebini iletmesi ve bu talebin parlamenter oylamaya göre cevaplanması şartını koşmuştur. Bu gereklilik başbakanın bölge oluşturma taleplerini parlamentoya iletmeyi reddederek bu konudaki başvuruları engellemesine olanak tanımıştır. Ancak yukarıda alıntılanan iki madde arasındaki çelişki ve 119. maddedeki bölgesel federasyonların kurulması iznine dair ifadenin sonucu olarak federasyon oluşturma talepleri devam edecektir ve bu talepler iki ana yol izleyecektir.

taleplerini Anayasa'ya aykırı bir şekilde reddetmiştir. Bu illerde federalizmi destekleyen barışçı gösteriler ve siyasi gruplar ise acımasız bir şekilde bastırılmıştır.¹⁷

Maliki, eski Cumhurbaşkanı Celal Talabani'ye şunları söylemiştir: “Musullular nefret dolu insanlar ve çoğunlukla milliyetçi Baas rejimi ya da el-Kaide'yi desteklerler.” Maliki ayrıca bu grupların Irak karşıtı tasarıları olan bölgesel yönetimler için gelişmiş bir üs oluşturmalarına yol açacak şekilde bölge edinmelerine izin vermeyeceğini sözlerine eklemiştir.¹⁸ Son dönemde Bağdat'taki İran yanlısı siyasi gruplar, Musul'un bölge statüsünde olmasını destekleyen Nuceyfi kardeşleri, Irak'a ihanetle ve Türkiye ajanı olmakla itham etmişlerdir. Şii Ulusal İttifakı'na yakın olan Bağdat merkezli medya organları ise Musul'un bölge statüsü edinmesi meselesini, Türklerin Musul vilayetini geri kazanmaya yönelik bir hamlesi olarak görmektedir.¹⁹ Merkezi yönetimin bu uzlaşmaz tutumunun farkında olan Usame Nuceyfi, son dönemde “bu geçiş süreci boyunca Musul'daki gidişatı denetlemek için” DEAŞ karşıtı koalisyonu üye ülkelerden oluşan uluslararası bir gücün Musul'u kontrolü altına alması gerektiğini öne sürmüştür.²⁰

Bölge oluşturmaya engel teşkil eden bir diğer unsur ise karşılıklı güven ve ortak amaç yoksunluğudur. Musul halkının farklı etnik ve dini unsurları şehrin geleceği hakkında ortak bir politik anlayış geliştirememiştir. Kürtler ve dini azınlıklar çoğunlukla ya IKBY'ye katılmak ya da kendi illerini kurmak istemektedir. Öte yandan Sünni Araplar geçmişteki hakim konumlarını garanti altına almak için Musul'a dokunulmamasını istemektedir.

Musul'un Bölünmesi

IKBY, Musul'un etnik ve dini unsurlar göz önüne alınarak daha küçük birimlere ayrılmasını desteklemektedir. Kürtler 2005 Irak Anayasası'nın 140. maddesine göre IKBY kontrolü altında olması gerektiğini düşündükleri tartışmalı alanları yani Musul'un 23 ilçesinden 15'ini talep etmektedir. Hıristiyanlar, Yezidiler, Kakailer ve Şabaklar gibi Musul'da yaşayan çeşitli dini topluluklar, uzun yıllardır IKBY yönetimi lehine kampanya faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bu toplulukların liderleri Sünni Araplarla olan geçmiş deneyimlerine nazaran Kürtleri daha hoşgörülü bulmaktadır.²¹ Dini azınlıklar bölgelerinde haklarını güvence altına alacak özel bir rejim altında yaşamak istemekte, aynı zamanda DEAŞ tarafından uğradıkları zulme benzer bir muameleyle tekrar karşılaşmaktan çekindikleri için şehirde onları koruyacak uluslararası bir barış gücünün mevcut olmasını talep etmektedir.²²

Rafidain Hıristiyan blokundan Imad Youhana, gelecekte DEAŞ'ın pratiklerine benzer zulümlerden onları koruyacak Batılı devletlerin oluşturacağı uluslararası bir koruma birimi istediklerini ifade etmiştir.²³ Bu senaryo Musul Ovası'nın ayrılmasının Kürt bağımsızlığına giden yolda bir adım olduğunu düşünen merkezi yönetimin sert itirazlarıyla karşılaşacaktır. Aslına bakılırsa Şii gruplar; Şii Türkmenler, Şabaklar ve Yezidiler arasından Haşdi Şabi için birimler oluşturmayı başarmışlardır. Bu milis güçleri DEAŞ'ın yenilgisinin ardından güç ve nüfuz için Peşmergelere meydan okuyabileceklerdir.

Sonuç olarak merkezi yönetim ile IKBY'nin şimdiye kadar aralarında uzlaşarak yapmış oldukları düzenlemeler Musul'da meydana gelmesi kaçınılmaz çatışmaları engelleyemeyebilir. Islah bloku üyesi Abdul Rahman Louisi, IKBY'nin kendisine yönelik DEAŞ tehdidini sonlandırmak

17. “النيجفي يطالب بـقوات دولية في الموصل لمنع عمليات انتقام”، Kitabat, 1 Kasım 2016, <https://www.kitabat.com/ar/page/01/11/2016/87893>, (Erişim tarihi: 23 Aralık 2016).

18. مستقبل الموصل بعد «داعش» | الشرق الأوسط, <http://aawsat.com/home/article/.../مستقبل-الموصل-بعد-«داعش»>

19. “النيجفي يطالب بـقوات دولية في الموصل لمنع عمليات انتقام”، Kitabat.

20. “الإقليم السنّي: سيادة العراق وورقة التوت”، Huqooq, huqooq-iraq.com, (Erişim tarihi: 23 Aralık 2016).

21. أثيل النجفي يكشف مرحلة مابعد داعش في الموصل، 30 Temmuz 2016.

22. يبوعون “جلد” الموصل قبلا استعدادها, <http://www.annahar.com/article/4769797>, (Erişim tarihi: 23 Aralık 2016).

23. 26. الحياة - مستقبل الموصل بعد «داعش» يقرها الأمر كيون, www.alhayat.com/.../مستقبل-الموصل-بعد-«داعش»-يقره-ال... (Erişim tarihi: 23 Aralık 2016).

ve daha fazla toprak elde etmek için savaşa katıldığını belirtmiştir. Louisi'ye göre Musul'un etnik ve dini unsurlara göre bölünmesi Irak'ın parçalanması ve toplumda daha fazla anlaşmazlığın çıkmasına sebebiyet verecektir.²⁴ Rawabit düşünce kuruluşuna bağlı akademisyenler ise Musul'un alt hiçbir bölgesinde herhangi bir hakim mezhepsel ya da etnik grup bulunmadığı için şehri etnik ve dini unsurlara göre bölmenin olanaklı olmadığını öne sürmektedir. Örneğin IKBY'nin bir Yezidi iline dönüştürmek istediği Sincar kasabasında ne Kürtler ne de Yezidiler çoğunluğu oluşturmaktadır. Çevredeki bucaklar çoğunlukla Araplardan oluşmakta ve Yezidi Kürtleri arasında bile bir bölünmüşlük söz konusudur: Bazıları IKBY'nin Peşmerge güçlerine bazıları da Haşdi Şabi'nin Yezidi birimine katılmaktadır.²⁵

Musul halkının farklı etnik ve dini unsurları şehrin geleceği hakkında ortak bir politik anlayış geliştirememiştir.

Irak Hükümeti'nin Musul'da eski Maliki yönetimini yeniden oluşturmaktan başka bir planı bulunmamaktadır. Farklı ve birbiriyle çatışan çıkarların bir araya gelmesi DEAŞ sonrası Musul için büyük bir belirsizlik oluşturmaktadır. ABD liderliğindeki DEAŞ karşıtı koalisyon daha fazla baskı yapmadığı sürece (ki bu da şüpheli görünmektedir) Irak Hükümeti Musul'da kendi uygun gördüğü senaryoyu uygulayacaktır. DEAŞ'ın yenilgisinden sonra ancak etkili bir koalisyonun Musul'daki varlığı ve ilgili tarafların uzlaşma isteği DEAŞ sonrası dönemde Musul'da meydana gelebilecek başka bir kanlı çatışmalar dalgasını önleyecektir. IKBY Musul'u bölme planını orta-

ya atarak merkezi yönetime karşı üstünlük elde etmeyi ve kendisiyle geniş sınırları bulunan Musul bölgesinde iradesini göstermeyi ummaktadır. Ayrıca Musul'da çıkacak herhangi bir iç savaş IKBY'yi tehdit edecek bazı radikal grupların şerhinde tekrar ortaya çıkmasına zemin hazırlayan kaotik koşullar yaratabilir. Son olarak IKBY, Bağdat Hükümeti'nin Musul'da Kürt karşıtı yetkili görevlendirme ihtimalini önlemek istemektedir.²⁶

Irak Sünni Bölgesi Kapsamında Musul

Irak içinde Sünni bir bölgenin oluşturulması fikri Irak nüfusunun hiçbir kesiminde özellikle de Sünniler arasında popüler değildir. Iraklı siyasi grupların büyük çoğunluğu bu senaryoyu Irak'ı bölme amacıyla Batıların oynadığı bir oyun olarak görmektedir. Bu sebeple Iraklı grupların neredeyse tamamı Joe Biden'in²⁷ Irak'ı etnik ve mezhepsel unsurlara dayanarak üç bölgeye ayırma hususunda Ocak 2006'da geliştirdiği plana karşı çıkmışlardır.²⁸ Biden bu teklifi yaptığında ne Sünni Arap liderler bir Sünni Arap bölgesinin

26. الموصل مابعد الدولة الإسلامية: استراتيجية إقليم كردستان - مركز كارنيغي ...

19 Mayıs 2016, Carnegie-Mec, carnegie-mec.org/2016/05/19/ar-pub-63630, (Erişim tarihi: 23 Aralık 2016).

27. ABD Başkan Yardımcısı ve Senato Dış İlişkiler Komitesi eski başkanı Joe Biden, Ocak 2006 tarihinde Irak'ın Kürt, Şii ve Sünni bölgeler olmak üzere üç ana bölgeye ayrılması ve Bağdat'ta bir merkezi hükümetin olmasını teklif etmiştir. *New York Times*'de yayımlanan makalesinde Joseph Robinette Biden bu fikri, "adem-i merkezîyet sistemi kurarak birleşik bir Irak devleti sağlamak, her etnik-dini gruba kendi işlerini yönetme imkanı vermek ve merkezi hükümetin yalnızca genel menfaatlerden sorumlu olması" olarak özetlemiştir. Biden ve makalenin diğer yazarı Leslie H. Gelb, birçok Iraklı'nın bu fikre karşı çıktığını da kabul etmiş, petrolce fakir bölgelerini canlandırmak için Sünnilere para verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca öneriyi daha cazip hale getirmek için anayasanın değiştirilerek Sünnilere bazı ayrıcalıklar garantisi edilmesi gerektiği eklenmiştir. Bu makalede yansıtılan mantık yakın tarihteki Bosna deneyimine dayanmaktadır. ABD, Bosna'nın etnik ve dini unsurlara bölünmesini öngören bir plan geliştirmiş ve bu planı cebren uygulamıştır. O zamandan bu yana barış sağlanamamıştır. Bkz. Joseph R. Biden Jr. ve Leslie H. Gelb, "Unity Through Autonomy in Iraq", *New York Times*, 1 Mayıs 2006; "Biden: Split Iraq into 3 Different Regions", *USA Today*, 5 Ocak 2006.

28. "The Rise of Nouri al-Maliki", World Policy Blog, 13 Nisan 2015, <http://www.worldpolicy.org/blog/2015/04/13/rise-nouri-al-maliki>, (Erişim tarihi: 23 Aralık 2016); Dexter Filkins, "What We Left Behind", *The New Yorker*, 28 Nisan 2014; Myriam Benraad, "Al-Maliki Looks at a Third Term in Iraq", Aljazeera, 29 Nisan 2014. نوري المالكي.. موسم الخسارة والاحتماء بإيران - الجزيرة 2014 www.aljazeera.net/.../نوري-المالكي-موسم-الخمساء.

24. بيبعون "جلد" الموصل قبل استعادتها.

25. تحديد مابعد هزيمة "داعش" في الموصل - مركز الروابط للدراسات ... Rawabet Center, 20 Ağustos 2016, rawabetcenter.com/archives/31123, (Erişim tarihi: 23 Aralık 2016).

oluşturulması için hemfikir olmuşlardır ne de merkezi yönetim Sünni Arapları güçlendirebilecek böyle bir rejime olanak tanıma konusunda istekli davranmıştır.

On yıl sonra ise birçok sebepten ötürü Irak'ı bölgelere ayırma fikri özellikle Sünniler arasında rağbet görmeye başlamıştır. Eski Irak Başbakanı Nuri Maliki mezhepçi ve totaliter bir politika izlemiştir. Bu politika ABD liderliğindeki koalisyon tarafından Irak'ta geliştirilmiş tüm demokratik kurumları sonlandırmıştır. Tek adam rejimi kuran Maliki, Sünni Arapları ötekileştirirken Kürtleri de toplumdan yabancılaştırmıştır. Bir Sünni oluşumu olan el-Sahavat,²⁹ el-Kaide'nin yenilgisinin ardından parçalanmış ve silahsızlandırılmıştır. El-Sahavat'ın silahsızlandırılması, milis kuvvetlerinin giderek güçlendiği bir ülkede Sünni nüfusu savunmasız bırakmıştır.³⁰

Sünni Araplar taleplerinin karşılanacağı ve Maliki politikalarının reddedileceği düşüncesiyle İbadi hükümetine katılmışlardır.³¹ İki yılı aşkın süredir iktidarda olmasına rağmen İbadi şimdiye kadar bu belirtilen taleplerin herhangi birini karşılayamamıştır. Buna bağlı olarak Sünni liderler kendi destek grupları arasında güvenilirliklerini giderek kaybetmektedir.

Zaman ilerledikçe Sünnilerin endişeleri büyümekte, bu endişelerin ele alınması giderek daha da zor bir hale gelmektedir. Örneğin ABD desteğiyle Sünni Milli Güçler Koalisyonu'nun

önerdiği Ulusal Muhafızlar Yasası henüz Irak Meclisi tarafından onaylanmamıştır. Bu proje vilayetlerin bölgelerindeki güvenlik meseleleriyle alakalı olarak söz sahibi olmalarını amaçlamaktadır fakat gücü tekelinde bulundurmak isteyen İran yanlısı Şii liderler tarafından birkaç aydır engellenmektedir.³² Ali Khedery, Sünnilerin Bağdat yönetimi karşısında hissettiği yılgınlığı şöyle özetlemiştir: "Irak hükümeti umutsuz derecede mezhepçi ve yozlaşmıştır. Ayrıca genel anlamda dünyanın en müreffeh ulusları arasında olabilecek bir devleti yönetmeye uygun değildir."³³

Sünni Milli Güçler Koalisyonu'nun çoğu üyesi bir Sünni bölgesinin oluşturulması yönünde desteğini sunmuştur. Irak İslam Partisi (Islamic Party of Iyad-al-Tikriti) bu meseleyi parti programına dahil ederken Usame Nuceyfi'nin bloku da bu planı desteklemektedir. Washington ziyareti sırasında Nuceyfi, Anbar ilinin liderlerinden biri olan Rafi Issawi ile koordineli olarak ABD'de "Sünni Ofisi" açılmasını kabul etmiştir.³⁴ Ayrıca bölgedeki Suudi Arabistan, Katar, Ürdün ve Türkiye gibi İran hükümetinin Iraklı yetkililer üzerindeki nüfuzunu kötüye kullanmasından rahatsız olan ülkeler, Sünniler için bir bölge oluşturulmasına destek vermişler ve bu fikri destekleyen konferanslar düzenlemişlerdir.³⁵ Irak Parlamentosu Dışişleri Komisyonu lideri Abbas Beyati, ABD'nin en sonunda kendi çıkarları ve bölgesel müttefiklerinin çıkarlarına uygun düşeceğinden Sünni bir bölge kurulmasına yardım edeceğini düşünmektedir. ABD'li yetkililer bu meseleyi istişare etmek üzere birkaç kez Iraklı Sünni yetkililer ve aşiret reisleriyle bir araya gelmişlerdir.³⁶

29. 2006 yılının yazında Yarıbay Tony Deane komutasındaki ABD kuvvetleri Ramadi'de bir aşiret reisi olan Settari Ebu Rişa'yı el-Kaide'ye karşı bir aşiret gücü oluşturması yönünde teşvik etmiştir. Bu amaçla diğer aşiret reisleriyle de iş birliği yapılmıştır. Bu hareket daha sonra Anbar Konseyi olarak bilinecek olan oluşuma doğru evrilmiştir. Bkz. Todd Pitman, "Sunni Sheikhs Join Fight vs. Insurgency", *The Washington Post*, 25 Mart 2007.

30. Dina al-Shibeeb, "Iraqi Sunnis Ready to Fight ISIS but Lack Support, Says Tribal Leader", *Al Arabiya*, 27 Ekim 2015.

31. Sünni Milli Güçler Koalisyonu aşağıdaki maddeleri sağlama koşuluyla İbadi hükümetine katılmıştır: İnsan hakları grupları tarafından şaibeli olarak gösterilen ve terör yasasının 4. maddesi kapsamında terörizm suçlamasıyla tutuklu olan binlerce Sünni'nin serbest bırakılması, Saddam rejimi destekçilerinin siyasi ve idari pozisyonlara gelmesini engelleyen Baas'tan arındırma (*De-Baathification*) yasalarının kaldırılması ve ordu gibi önemli devlet kurumlarında Sünnilere daha fazla temsil yetisi sağlanması. Bkz. Matt Bradley, "Fragile Iraqi Government Faces Sunni Demands for Reforms", *The Washington Post*, 9 Eylül 2014.

32. Bradley, "Fragile Iraqi Government Faces Sunni Demands for Reforms".

33. Ali Khedery, "Iran's Shiite Militias Are Running Amok in Iraq", *Foreign Policy*, 19 Şubat 2015.

34. خلافت في المشروع الاقليمي السني في العراق

35. خطة سعودية تركية إماراتية قطرية لتشكيل اقليم سني في العراق بزعامة أمريكية. 24 Ocak 2016

36. الاقليم السني رغبات ساسة تفودهم مواقف إقليمية ودول

15 Nisan 2016, - مازن صاحب (صوت العراق)

http://www.sotaliraq.com/newsitem.php?id=327170#ixzz4OlpfGBhd (Erişim tarihi: 23 Aralık 2016).

Ancak Irak'ta bir Sünni bölgesi oluşturma fikri yine de birçok ciddi engelle karşı karşıyadır. Sünni siyasi gruplar kendi aralarında Sünni nüfusun ağırlıklı olarak bulunduğu altı il için bir Sünni bölgesi mi oluşturacaklar? Yoksa bu illeri birkaç bölge altında mı toplayacaklar? Bu hususlarda Sünni gruplar henüz fikir birliği içinde değildir. İran ve Maliki grupları, Sünni bölgeye muhalif olan birçok Sünni politikacı ve aşiret reisini bünyesine katmıştır. Ayrıca DEAŞ'a karşı yürütülen savaş Sünni illerin birleşmiş bir Sünni bölgeye katılmasının elverişliliği konusunda kuşku yarattır. Musul haricindeki Sünni bölgelerin çoğu adem-i merkezîyetçi düzen ya da Sünni Araplar için bir bölge oluşturulmasına karşı çıkan İran yanlısı Şii milis kuvvetlerinin doğrudan askeri kontrolü altına girmiştir.

Irak'ta Sünni bölge oluşturma yolundaki en ciddi engeli İran teşkil etmektedir. İran'a göre böyle bir bölgenin kurulması İran'ın Suudi Arabistan ve Suriye'ye erişiminde bir bariyer olacaktır. İran'ın Suriye'ye açılan Irak koridoru Diyala ili ile başlayıp Telafer ve Sincar ile devam etmektedir. Telafer hariç tüm bu bölgelerin Sünni bölgenin bir parçası olması planlanmaktadır.³⁷ İran alandaki mezhep temizliğinde Hadi Amiri'nin Bedir Örgütü'nü kullanarak koridorun Diyala'daki bölümünü güvence altına almıştır.³⁸ Devam eden Musul operasyonuna dahil edilmesi konusunda ABD'ye defalarca söz verilmesine rağmen Şii milisler İran hükümeti için Telafer ve ardından Sincar'ı güvence altına almak amacıyla Musul'un batısında denkleme girmiştir. İran'ın Iraklı Şii milisler aracılığıyla Musul'un batısında bulunması aynı zamanda ona Kuzey Suriye'deki PYD kantonları ve Sincar'daki IKBY karşısında da bir avantaj sağlayacaktır.³⁹

37. "تصدي عراقي- إيراني ضد التدخل تركي محتمل في تحرير موصل". al-Quds www.alquds.co.uk/?p=608910, (Erişim tarihi: 26 Kasım 2016).

38. "Iraq: Possible War Crimes by Shia Militia", Human Rights Watch, 31 Ocak 2016.

39. "صواريخ التاو تنتظر الحشد في تلعفر". al-Sharqaawsat (Cilt: 13852), 31 Ekim 2016.

BÖLGESEL BELİRLEYİCİLER

Musul'da DEAŞ sonrası dönemi şekillendirmede rol alacak olan en etkili dış aktör ABD'dir. Suudi Arabistan, Ürdün, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi diğer bölgesel aktörler de DEAŞ sonrasında Musul'un şekillenmesinde söz sahibi olmak istemektedirler. İran ve Türkiye ise Musul'un geleceğinde önemli etkileri olan ve bu etkilerini sürdürecektir iki ana aktördür.

İran Faktörü

İran'ın Musul bağlamındaki tutumu ülkenin Irak genelindeki politik hedeflerine dayanmaktadır. İran, Şii milisler üzerinden Irak'ın kontrolünü ele geçirmeyi Ortadoğu'ya yönelik daha geniş hegemonya politikalarını gerçekleştirme yolunda bir adım olarak görmektedir. Şubat 2015 tarihinde Süleymani yarı resmi Fars Haber Ajansı'na şunları söylemiştir: "Bugün Bahreyn'den Irak'a, Suriye'den Yemen'e ve Kuzey Afrika'ya, İslami Devrimin bölge genelinde ihraç edildiğinin emarelerini görüyoruz." Bunun yanı sıra Haşdi Şabi, Irak'ın Hizbullahlaşması sürecine uygun bir araç olarak hizmet etmektedir. Aslına bakılırsa Irak'taki Merkezi Hükümet'in hiç olmadığı kadar zayıfladığı, petrol zenginliğinin herkesçe erişilebilir olduğu ve onları sınırlandıracak bir ABD ordusunun olmadığı bir resimde Şii milis kuvvetleri eylemlerine devam edip İran'ın Ortadoğu'ya yönelik tasarılarına hizmet etmek için daha önce hiç olmadığı kadar fazla motivasyona sahiptir.

Bu hegemonyacı tutum İranlı üst düzey yetkililerin son dönemdeki söylemlerinde açıkça fark edilebilir. İranlı komutanlar kamuoyu önünde açıkça böbürlenmektedir: "Irak şu anda Lübnan'ın daha yeni, daha büyük ve daha zengin halidir. Irak'ın savaş tecrübeli milisleri ise Hizbullah'ın daha yeni, büyük ve zengin halidir."⁴⁰

40. Michael Knights, Phillip Smyth ve Ahmed Ali, "Iranian Influence in Iraq: Between Balancing and Hezbollahization?", Washington Institute, 1 Haziran 2015, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/iraq-and-iranian-influence-between-balancing-and-hezbollah-ization>, (Erişim tarihi: 23 Aralık 2016).

Musul dahil olmak üzere Irak'ın her bölümünü bütünüyle ve doğrudan kontrol altına almak İran'ın Ortadoğu tasarısının hayata geçirilmesini sağlayacaktır. Maliki yakın zamanda Haşdi Şabi'ye "Suriye, Yemen ve ihtiyaç duyulan diğer bölgelere" savaşı yayma çağrısı yapmıştır.⁴¹ Bu çağrı da Iraklı Şii milislerin İran'ın bölgesel hegemonyacı politikaları doğrultusunda kullanılacağını gösterir niteliktedir.

İran'ın Musul'da nüfuz sağlama teşebbüslerine karşı çıkan iki unsur, Mesud Barzani'nin Peşmerge güçleri ve Türkiye'nin Musul'daki askeri varlığıdır. İran, Iraklı Şii gruplar ve bazı Kürt gruplar arasında artan nüfuzuna rağmen Musul gibi Sünni Arap nüfusun ağırlıkta olduğu illerde aynı etkiye sahip olamamaktadır. Bu nedenle İran, Musul operasyonunu kendi nüfuzunu Irak'ın geri kalan bölgelerine de yaymak için bir fırsat olarak görmektedir. İran tarafından da desteklenen Musul'un Iraklı kuvvetlerce özgürleştirilmesi senaryosu Tahran'ın bu anlamda da menfaatine olacaktır. Bu nedenle de İran Musul'da Bağdat yönetiminin yeniden inşasına katkıda bulunmak, Irak'ın başlıca destekçisi ve Musul'un kurtarıcılardan biri olarak kayıtlara geçmek istemektedir.

İran'ın Türkiye'ye karşı yakın dönemde gösterdiği tepkinin bir sebebi daha bulunmaktadır, o da Türkiye'nin Suudi Arabistan hükümetiyle giderek artan stratejik iş birliğidir. İran 13 Ekim'de Riyad'da düzenlenen Türkiye-Körfez İşbirliği Konseyi Yüksek Düzeyli Stratejik Diyalog Dışişleri Bakanları Beşinci Toplantısı'nın ardından yapılan ortak açıklamadan rahatsız olmuştur. Ortak açıklama İran'a "bölge ülkelerinin içişlerine karışmama" ve "Büyük Tunb, Küçük Tunb ve Abu Musa adaları meselesinin çözümü bağlamında Birleşik Arap Emirlikleri'nin sarf ettiği çabalara olumlu yanıt verme" çağrılarında bulunmuştur. Açıklama ayrıca "özgürleştirilen bölgelerdeki yerli halka karşı

intikam saldırıları, katliam, işkence ve açık insan hakları ihlalleri gerçekleştiren mezhepçi milis kuvvetlerinin yaklaşan Musul operasyonuna dahil edilmesi planlarının karşısında duyulan kaygı"yı dile getirmiştir. Artan Türk-Suudi iş birliğine cevaben, İranlı yetkili ve analistler Türkiye'yi "Suriye ve Yemen meselelerinde olduğu gibi Irak'ta da Suudilerin buyruklarını yerine getirmekle" suçlamışlardır.⁴²

İran Musul'da Bağdat yönetiminin yeniden inşasına katkıda bulunmak, Irak'ın başlıca destekçisi ve Musul'un kurtarıcılardan biri olarak kayıtlara geçmek istemektedir.

Türkiye'ye yönelik suçlayıcı tavır Ankara'nın Irak'taki müttefiklerine karşı da benimsenmiştir. Meclisteki Maliki yanlısı İslah üyeleri açıkça Ankara ile olan tüm ilişkileri sertleştirme çağrısında bulunmuşlar ve PKK'ya Irak genelinde ofis açma hakkı tanımak istemişlerdir.⁴³ Bununla birlikte 23 Ekim tarihinde Maliki, Barzani ve Peşmergelerin Kuzey Irak'ı ABD ve İsrail için bir ileri hareket üssüne dönüştürdüklerini söylemiştir. Maliki ayrıca Barzani'nin milyarlarca dolar değerindeki doğal gaz ve petrol rezervlerinin bulunduğu stratejik bir bölgenin kontrolünü elinde bulundurduğunu ve bu yüzden bölgedeki etkisinin azaltılması gerektiğini de sözlerine eklemiştir.⁴⁴

Türkiye Faktörü

Coğrafi yakınlık, Musul'daki Sünni liderler ile Türkiye arasındaki iyi ilişkiler ve çeşitli tarihi, kültürel ve ekonomik faktörler nedeniyle Musul

41. ... اخبار اليمن المالكي يسوّغ لقوات «الحشد الشعبي» الشيعي بالتدخل في ... Gulf Eyes, 26 Ekim 2016, www.gulfeyes.net/Al-Ymn/803385.html, (Erişim tarihi: 23 Aralık 2016).

42. Bayram Sinkaya, "The Mosul Operation and Iran", ORSAM, 27 Ekim 2016, <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/4945?s=orsam|english>, (Erişim tarihi: 23 Aralık 2016).

43. "Iraqi Lawmaker Calls on Government to Allow PKK to Open Offices in Iraq", Ekuurd Daily, 14 Ekim 2016.

44. "Al-Maliki you Hajim Barzani we Youdafan Sunnah Kerkuk", NRT, 23 Ekim 2016.

operasyonundaki gelişmeler Ankara'yı önemli ölçüde etkilemektedir. Bu sebeple Musul liderlerinin Türkmenler de dahil olmak üzere ildeki tüm halkların haklarını koruyacak uzun vadeli, kapsamlı ve tüm ilgili aktörlerce kabul edilebilir bir formül bulmalarına yardımcı olmak Türkiye'nin milli menfaatleri için de faydalıdır. Yalnızca DEAŞ'ın yenilgisinin ardından Musul'da etkin bir koalisyonun varlığı ve ilgili tarafların uzlaşma konusunda istekliliği, DEAŞ sonrası dönemde Musul'da ortaya çıkabilecek yeni bir kanlı çatışmalar dalgasını engelleyebilir.

Yalnızca, DEAŞ'ın yenilgisinin ardından Musul'da etkin bir koalisyonun varlığı ve ilgili tarafların uzlaşma konusunda istekliliği, DEAŞ sonrası dönemde Musul'da ortaya çıkabilecek yeni bir kanlı çatışmalar dalgasını engelleyebilir.

Türkiye, Musul operasyonuna Haşdi Şabi'nin katılmasının DEAŞ'ın yokluğu durumunda bile Musul'da yeni parçalanmalara sebebiyet verebileceği konusunda endişelenmektedir. Musul'daki etnik ve mezhepsel bölünmeler Irak'taki çözülmeyi daha da derinleştirebilir. Bilgay Duman Türkiye'nin Musul bağlamında duyduğu endişeyi şöyle özetlemiştir:

Ankara Başika ve Musul operasyonundaki pozisyonundan pek geri adım atacak gibi gözüküyor. Zira Musul'un Türkiye açısından birçok anlamı var. Tarihsel boyutunun yanı sıra Musul operasyonu sonrası ortaya çıkabilecek güç boşluğu ve şehirde hakimiyetin kim ya da kimler tarafından sağlanacağı Türkiye açısından büyük önem taşıyor. Özellikle bölgedeki PKK varlığı Türkiye için ciddi bir tehdit unsuru.

Bilindiği üzere PKK Musul'un batısında bulunan Sincar'da fiili bir yönetim kurmuştur. PKK etki sahası oluşturmaya çalışmakta ve bu bölgeyi –Sincar'daki bölge halkını (özellikle de

Yezidileri)– kullanarak Kandil ve Suriye'deki PYD birlikleri arasında bağlantı sağlayacak bir geçiş alanı yaratmak istemektedir.⁴⁵ Bu bölge ile ayrıca derin tarihi bağlar da bulunmaktadır. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Irak ve etrafındaki coğrafyanın Türkiye'nin ruhunun bir parçası olduğunu ifade etmiştir. 22 Ekim tarihinde Bursa'da yaptığı bir konuşmada Cumhurbaşkanı Erdoğan Birinci Dünya Savaşı'nı takip eden döneme atıfta bulunarak şunları söylemiştir: “Ülkemizin sınırlarını gönüllü olarak kabul etmedik.”⁴⁶ Erdoğan ayrıca modern Türkiye'nin en büyük hatalarından birinin “kültürel bağlarımızı zayıflatmak” olduğunu söylemiştir. “Tam bir cehaletle... insanlar Türkiye'nin Irak'ta, Suriye'de, Bosna'da ne işi olduğunu soruyorlar. Ancak bu coğrafyaların her biri bizim ruhumuzun birer parçası.”⁴⁷

Musul'da toprak elde etmeye dair herhangi bir niyeti olmamakla birlikte Türkiye'nin asıl endişesi PKK'nın Kandil'den Akdeniz kıyılarına uzanan bir koridor oluşturma teşebbüsüdür. Türkiye'nin aynı zamanda PKK'nın Musul ve Telafer'de DEAŞ'a karşı yürütülen operasyonlara katılma olasılığı konusunda da endişeleri bulunmaktadır. PKK'nın oluşturmak istediği koridor, İran'ın Diyala ve Şarkat'tan Suriye ve Lübnan ile birlikte Musul'un batısına uzanan alanda etki sahası oluşturma planıyla konum olarak çakışmaktadır.⁴⁸

Erdoğan, “Musul halkı Musul'u, Telafer halkı da Telafer'i kurtarmalı” diyerek Türkiye'nin aynı zamanda Haşdi Şabi kuvvetlerinin Musul ve Telafer'de etnik ve mezhepsel bir temizliğe girişme ihtimali karşısında kaygılı olduğunu göstermektedir. Irak hükümeti ise Erdoğan'ın açıklamasına sert tepki göstermiş hatta

45. Bilgay Duman, “Iraq, Turkey, Mosul and the Unseen”, ORSAM, 10 Ekim 2016, <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/4852?s=orsam|english>, (Erişim tarihi: 23 Aralık 2016).

46. Jonathan Marcus “Will Turkish Ambitions Complicate Fight for Mosul?”, BBC, 24 Ekim 2016.

47. Marcus “Will Turkish Ambitions Complicate Fight for Mosul?”.

48. Marcus “Will Turkish Ambitions Complicate Fight for Mosul?”.

BM Güvenlik Konseyi'nde Türkiye'ye karşı şikayette bulunmuştur.⁴⁹

Dolayısıyla İran ve Bağdat hükümetlerine göre Türkiye'nin askeri varlığı büyüme potansiyeli taşımakta ve Sünni Arapları Musul yönetiminde söz hakkı talep etme konusunda cesaretlendirmektedir. İbadi yönetimi Ankara'ya karşı bir propaganda savaşı başlatmış, Türkiye'yi Irak'ı "işgal etmek" ve iki taraf arasında bir "bölgesel savaş" çıkarma yönünde tehdit etmekle suçlamıştır.⁵⁰ İran ile iş birliği içinde olan Haşdi Şabi milisleri ise Türk askeri birliklerini, bölgeye Merkezi Hükümet ve Irak Kürtleri tarafından davet edilmiş olmalarına rağmen "işgalci" olarak nitelemiş ve saldırmakla tehdit etmişlerdir.⁵¹ Kuzey Irak'ta Türk ordusunun varlığı aynı zamanda Bağdat yönetimini PKK ve İran ile iş birliği yaparak Barzani kuvvetlerine karşı savaşmaktan caydıracaktır. Barzani kuvvetleri bugün İran'ın Irak üzerinde hegemonya kurma tasarısına karşı çıkabilecek tek büyük çaplı Iraklı grup olarak kabul edilmektedir.

POLİTİKA ÖNERİLERİ

1. Türkiye ve dünya kamuoyu DEAŞ'ın Musul'u terk etmesinin ardından operasyona katılan tarafların birbiriyle çatışan ideolojileri nedeniyle şehirde kaçınılmaz olarak ortaya çıkacak şiddetli çatışmalara hazırlıklı olmalıdır.
2. ABD 2003 yılında savaş sonrası Irak için hiçbir planı olmadan Saddam hükümetini devirme amacıyla Irak'a girmiştir. Bu da Irak'ta yıkıcı bir politik kargaşayla birlikte mezhepsel ve etnik çatışmalara sebep olmuştur. ABD, DEAŞ sonrası kurulacak yönetim için herhangi bir planı olmadan askeri operasyon dayatmakla aynı hata-

yı bugün Musul'da da tekrarlamaktadır. Durumu düzeltmediği takdirde İran ve İran yanlısı Iraklı Şii gruplar Saddam rejiminin düşmesinden sonra yaptıkları gibi boşluğu dolduracaklardır.

3. Usame Nuceyfi Musul'daki gidişatı geçici olarak denetlemeye yönelik DEAŞ sonrası Musul dönemi için uluslararası bir barış gücü oluşturma çağrısında bulunmuştur. Bu çağrı son derecede büyük bir önem teşkil etmekle birlikte tüm ilgili tarafların özellikle de Türkiye'nin bu öneriyi ciddi bir şekilde değerlendirmesi elzemdir.
4. DEAŞ karşıtı uluslararası koalisyonun desteğiyle Türkiye ve İran Musul'da çözüm süreci için bir model oluşturmak amacıyla uluslararası bir konferans düzenlenmelidir. Bu süreç Irak'a yönelik daha geniş çaplı bir çözümün parçası olmalıdır. Şii Ulusal İttifakı'ndan Ammar Hakim yakın zamanda milli uzlaşmaya yönelik böyle bir konferans düzenlenmesini önermiştir. Bu önerinin tüm taraflarca dikkate alınması gerekmektedir.
5. Türkiye Musul'daki tartışmalı bölgelerin gelecekteki statüsüyle ilgili olarak merkezi yönetimle müzakere etmek için İKBY üzerindeki etkisinden yararlanmalıdır. Bu da Irak Anayasası'nın 140. maddesinin yeniden etkinleştirilmesi ya da soruna benzer bir anlayışla yaklaşacak yeni bir formül bulmakla gerçekleştirilebilir.
6. Musul'un kapsayıcı bir yönetimi olan bölgeye dönüştürülmesi tüm tarafların lehine olacaktır. Bu aynı zamanda Irak'ın diğer bölgelerindeki uyuşmazlıkların barışçıl olarak çözümlenmesi için de örnek teşkil edecektir.

49. Bilgay, "Iraq, Turkey, Mosul and the Unseen".

50. "U.S., Kurds Affirm Turkey's Role in Mosul Fight as Iraq Rejects Turkish Presence", Breitbart, 24 Ekim 2016.

51. "Iraqi Lawmaker Calls on Government to Allow PKK to Open Offices in Iraq".

Musul operasyonu Irak ve Ortadoğu'da ciddi sonuçlar doğuracaktır. Bu makalede Irak ve Ortadoğu'da DEAŞ sonrası ortaya çıkabilecek muhtemel senaryolar irdelenmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) operasyonun planlanma ve uygulanma safhasında oynadığı rol aşikar. Ancak biz Musul operasyonunun İran ve onun Iraklı Şii müttefiklerinin çıkarlarına hizmet edecek şekilde başlatıldığını ileri sürüyoruz.

Makale Irak hükümetinin DEAŞ öncesi dönemde Musul'un Sünni Araplarını güçlendirecek bir formül bulmaktan kasten kaçındığını ve söz konusu örgütün 2014 yılında bölgeyi ele geçirmesinin öncesinde hüküm süren rejimi yeniden tesis etmek niyetinde olduğunu ortaya koyacaktır. Büyük ihtimal merkezi hükümet ile Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) arasında eyaletin kuzey ve doğusundaki ihtilafli bölgelerin kontrolüne ilişkin yeni ve fakat ciddi cepheleşme görülecektir. Dahası Musul'da ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerinin bulunmaması durumunda Şii ağırlıklı Bağdat yönetimi Musul'daki Sünnileri güçsüzleştirmeye çalışacaktır. Bu durum Sünnilerin DEAŞ benzeri radikal görüşlere daha açık hale gelmesine ya da benzeri bir örgütlenmeye gitmesine yol açacaktır.

Son olarak Türkiye de sınırının hemen ötesindeki Musul'da ciddi olaylar yaşanmasına kayıtsız kalmaz. Dolayısıyla Türkiye'nin ABD ve IKBY ile eş güdümlü olarak DEAŞ sonrası dönemde Musul'da istikrarsızlığın artmasını engelleyecek bazı adımlar atması gerekmektedir.

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • KAHİRE

www.setav.org